BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI PEDAGOGIK TAYYORLASHDA INNOVATSION LOYIHALASHNING METODIK IMKONIYATLARI

Nurullayev Abduhamid Ro‘zimboyevich
Buxoro davlat pedagogika instituti

Annotation. *This article discusses the methodological possibilities of innovative design in the process of pedagogical training of future teachers, its importance in improving the quality of education and developing the professional competence of students. Also, the didactic features of using modern pedagogical technologies, interactive methods, problem-based learning, project-based learning and digital educational tools in the design of the educational process are analyzed. The role of innovative design in the formation of independent thinking, creative approach, analysis of pedagogical situations and effective decision-making skills in future teachers is substantiated.*

Keywords: *future teacher, pedagogical preparation, innovative design, educational process, methodological opportunities, professional competence, pedagogical technologies, interactive methods.*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarni pedagogik tayyorlash jarayonida innovatsion loyihalashning metodik imkoniyatlari, uning ta’lim sifatini oshirish hamda talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, o‘quv jarayonini loyihalashda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, muammoli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish va raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishning didaktik xususiyatlari tahlil qilingan. Bo‘lajak o‘qituvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va samarali qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirishda innovatsion loyihalashning o‘rni asoslab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *bo‘lajak o‘qituvchi, pedagogik tayyorgarlik, innovatsion loyihalash, o‘quv jarayoni, metodik imkoniyatlar, kasbiy kompetentlik, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar.*

Аннотация. *В статье рассматриваются методологические возможности инновационного дизайна в процессе педагогической*

подготовки будущих учителей, его значение для повышения качества образования и развития профессиональной компетентности студентов. Также анализируются дидактические особенности использования современных педагогических технологий, интерактивных методов, проблемно-ориентированного обучения, проектного обучения и цифровых образовательных инструментов в проектировании образовательного процесса. Обосновывается роль инновационного дизайна в формировании у будущих учителей самостоятельного мышления, творческого подхода, анализа педагогических ситуаций и эффективных навыков принятия решений.

Ключевые слова: *будущий учитель, педагогическая подготовка, инновационный дизайн, образовательный процесс, методические возможности, профессиональная компетентность, педагогические технологии, интерактивные методы.*

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida oliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, ta’lim mazmunini takomillashtirish hamda bo‘lajak o‘qituvchilarni zamonaviy kasbiy faoliyatga tayyorlash muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ta’lim jarayonida yuz berayotgan o‘zgarishlar pedagog kadrlarning nafaqat nazariy bilimlarga ega bo‘lishini, balki mustaqil fikrlash, ijodiy yondashish, pedagogik muammolarni aniqlash va ularning samarali yechimlarini ishlab chiqish kompetensiyalarini ham rivojlantirishni talab etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, bo‘lajak o‘qituvchilarni pedagogik tayyorlash jarayoniga innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish, o‘quv faoliyatini ilmiy asosda loyihalash va ta’lim natijalarini oldindan belgilangan maqsadlar asosida tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi. Innovatsion loyihalash ta’lim maqsadlari, mazmuni, metodlari, vositalari va kutilayotgan natijalarni o‘zaro uzviy bog‘liqlikda rejalashtirish hamda amalga oshirishga yo‘naltirilgan pedagogik faoliyatdir. Mazkur jarayon o‘qitishning an’anaviy shakllarini takomillashtirish bilan bir qatorda, talabalarning individual imkoniyatlarini hisobga olish, ularning mustaqil ta’lim olishini qo‘llab-quvvatlash va amaliy faoliyatga tayyorgarligini kuchaytirish imkonini beradi. Ayniqsa, bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda muammoli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, interfaol metodlar, raqamli ta’lim vositalari hamda refleksiv yondashuvlardan foydalanish o‘quv jarayonining metodik imkoniyatlarini kengaytiradi. Bo‘lajak o‘qituvchilarni pedagogik tayyorlashda innovatsion loyihalashning muhim jihati ta’lim jarayonini faqat bilim berishga yo‘naltirilgan

faoliyat sifatida emas, balki kasbiy kompetentlikni izchil shakllantiruvchi yaxlit pedagogik tizim sifatida tashkil etishdan iborat. Bunda talabalarning nazariy bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo‘llash, dars mashg‘ulotlarini mustaqil loyihalash, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, o‘quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olish va ta’lim natijalarini baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish ustuvor vazifa sanaladi. Shu bilan birga, innovatsion loyihalash samaradorligi ta’lim maqsadlarining aniqligi, metodik ta’minotning yetarliligi, pedagogik shart-sharoitlarning yaratilishi hamda natijalarni baholash mezonlarining asoslanganligiga bog‘liq. Mavzuning dolzarbligi shundaki, oliy pedagogik ta’lim amaliyotida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish bilan bir qatorda, ularni yagona metodik tizim asosida loyihalash, o‘zaro muvofiqlashtirish va natijadorligini baholash zarurati mavjud. Innovatsion metodlarni alohida-alohida qo‘llash har doim ham kutilgan pedagogik samarani bermaydi. Shu sababli o‘quv jarayonini loyihalashda maqsad, mazmun, metod, vosita, ta’lim faoliyati va diagnostik natijalar o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash muhim hisoblanadi.

Bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik madaniyatini rivojlantirish jarayonida akmeologik yondashuv metodologik asos sifatida qo‘llanilganda, uning kasbiy shakllanishi sifat ko‘rsatkichlari aniq mazmun bilan boyiydi. Xususan, o‘qituvchi faoliyatida kuzatiladigan kasbiy mahsuldorlik, natijadorlik, intellektual-emotsional barqarorlik, tashabbuskorlik, kommunikativ vositachilik, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib etish, innovatsion yangiliklarni qabul qilish va tatbiq eta olish kabi fazilatlar pedagogik madaniyat mazmunining ajralmas jihatlari sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur sifatlarning har biri o‘qituvchining o‘z kasbiga yangicha yondashuvi, faoliyat mazmunini mustaqil rivojlantira olishi va ijtimoiy foydaga yo‘naltirilgan pedagogik faoliyat olib borishini belgilaydi.

Agar o‘qituvchining faoliyati yuqori sifat ko‘rsatkichlariga ega bo‘lmasa, ijtimoiy foydali natija bermasa yoki pedagogik jarayonda maqsadga muvofiq tashkiliy-innovatsion yondashuvlar qo‘llanmasa, bunday faoliyat akmeologik mezonlar nuqtai nazaridan yetarli darajada samarali deb baholanmaydi. Shu sababli, pedagogik madaniyatni rivojlantirish jarayonining mazmunida faqat metodik bilimlar emas, balki shaxsiy yuksalish va kasbiy takomillashuvga doir omillar ham ustuvor o‘rin egallaydi.

Kasbiy mahorat — bu bo‘lajak o‘qituvchining real pedagogik vaziyatlarda refleksiya, moslashuvchanlik, tezkor qaror qabul qilish, ijodiy yondashuv va barqaror professionallik namoyon etish qobiliyatidir. Mazkur ko‘nikmalar shakllanganda, o‘qituvchining pedagogik madaniyati yanada mukammallashadi

va u kasbiy faoliyatda yuqori samaradorlikka erishadi. Bu bosqich o‘qituvchini haqiqiy mutaxassis sifatida kamolga yetkazuvchi akmeologik rivojlanishning asosiy ko‘rinishi hisoblanadi.

Bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik madaniyatini rivojlantirish jarayoniga akmeologik yondashuvni tatbiq etish — bu, avvalo, kasbiy va shaxsiy salohiyatni yuksaltirish, uzluksiz rivojlanish motivatsiyasini shakllantirish hamda pedagogik faoliyat sifatini oshirishga xizmat qiluvchi ustuvor yo‘nalishdir. Akmeologik yondashuvning bunday integratsiyasi pedagogning o‘z kasbiy pozitsiyasini mustahkamlashi, dars jarayonini samarali tashkil etishi va sport-ta’lim jarayonining tarbiyaviy mohiyatini chuqur anglashiga zamin yaratadi.

Bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik madaniyati mazmunini shakllantirishda yana bir muhim jihat — kasbiy o‘sish jarayonining izchil va moslashuvchan bo‘lishidir. Zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar kasbiy yo‘lni qat’iy bosqichlarga bo‘luvchi klassik modellarning to‘liq ishlamasligini ko‘rsatmoqda. Mehnat bozori dinamikasi, texnologik talablar va shaxsiy motivatsiyadagi o‘zgarishlar pedagogning kasbiy yo‘lini ko‘p yo‘nalishli, moslanuvchan va individual qilishni talab etadi. Shu bois, pedagogik madaniyatni rivojlantirish jarayoni ham talabaning real hayotiy ehtiyojlari, kasbiy holati va shaxsiy rivojlanish sur’atlariga mos ravishda tashkil etilishi zarur.

Bugungi yoshlarning ko‘pchiligi kasbiy shakllanish jarayonida bir necha bor kasb yo‘nalishini o‘zgartirishga, yangi faoliyat turlarini sinab ko‘rishga moyildir. Bu holat jismoniy tarbiya sohasida ham kuzatilmoqda: ba’zi talabalar murabbiylikni tanlasa, ayrimlari sport menejmenti, fitnes pedagogikasi yoki sog‘lom turmush tarzi bo‘yicha faoliyatni ma’qul ko‘rmoqda. Pedagogik madaniyatni rivojlantirish mazmuni ana shunday kasbiy moslashuvchanlikni qo‘llab-quvvatlashi, talabaning real imkoniyatlari va qiziqishlarini e’tiborga olgan holda shakllantirilishi zarur.

Respublikamiz va xorijdagi psixologik-pedagogik tadqiqotlarda kasb tanlashda jins, ijtimoiy kelib chiqish, oilaviy tarbiya, etnik muhit va shaxsiy xususiyatlarning roliga katta e’tibor qaratilmoqda. Masalan, AQSh Mehnat statistikasi byurosi ma’lumotlariga ko‘ra, ayrim ta’lim va tarbiya sohalarida kadrlarning asosiy qismini ayollar tashkil etadi (maktabgacha ta’limda 97,7%, boshlang‘ich ta’limda 89,9%), ba’zi sohalarda esa etnik ozchilik vakillarining ulushi sezilarli, biroq ularning aksariyati past maoshli yoki o‘sish imkoniyati cheklangan lavozimlarda jamlangan. Bu holatlar kasb tanlash jarayonining ijtimoiy adolat tamoyillari bilan bog‘liq murakkabliklarini namoyon etadi. Ushbu faktlar shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak o‘qituvchi pedagogik madaniyatining

mazmuni — bir tomondan, kasbiy kompetensiyalar, ta’lim texnologiyalarini qo‘llash, axloqiy-psixologik barqarorlik, kasbiy refleksiya kabi unsurlarni, ikkinchi tomondan esa, jamiyatning ijtimoiy-madaniy jihatlarini anglash, kasb tanlash jarayoniga ongli yondashuv, kasbiy identifikatsiya kabi sifatlarni qamrab olishi lozim.

Bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik madaniyatini rivojlantirish mazmunini belgilovchi muhim jarayonlardan biri — bu kasbiy ijtimoiylashuv bo‘lib, u ijtimoiy ta’sirlar, oilaviy tarbiya, maktab muhitidagi tajribalar va jamiyatning kasblarga nisbatan munosabatlari orqali shakllanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kasb tanlashdagi tengsizliklar ko‘pincha avloddan-avlodga o‘tadi va ijtimoiy jihatdan “me’yorlashgan” hodisa sifatida qabul qilinadi. Shu sababli, pedagogik madaniyat mazmunini shakllantirish, avvalo, talabaning ijtimoiy tajribasini tahlil qilishga, uning kasbiy qarorlariga ta’sir etayotgan omillarni anglashga qaratilishi lozim.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni pedagogik tayyorlashda o‘quv jarayonini innovatsion loyihalash ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Mazkur yondashuv ta’lim mazmunini zamonaviy talablarga moslashtirish, innovatsion pedagogik va raqamli texnologiyalarni samarali qo‘llash hamda kompetensiyaga yo‘naltirilgan ta’limni tashkil etish imkonini beradi. Natijada bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalari, pedagogik madaniyati, kreativ fikrlashi, kommunikativ kompetensiyasi va innovatsion faoliyatga tayyorligi izchil rivojlanadi.

FOYDALANILGA ADABIYOTLAR

1. Mahmudov M. H. Ta’limni didaktik loyihalashning nazariy asoslari: pedagogika fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. — T., 2003. — 342 b.

2. Ma’murov B. B. Bo‘lajak o‘qituvchilarda akmeologik yondashuv asosida ta’lim jarayonini loyihalash ko‘nikmalarini rivojlantirish: monografiya. — T.: Fan, 2017. — 144 b.

3. Ma’murov B. B. Bo‘lajak o‘qituvchilarda akmeologik yondashuv asosida ta’lim jarayonini loyihalash ko‘nikmalarini rivojlantirish tizimi: monografiya. — T.: Fan va texnologiya, 2017. — 128 b.

4. Mitina L. M. Lichnostnoe i professionalnoe razvitie cheloveka v novyx sotsialnyx usloviyax // Voprosy psixologii. — 1997. — № 4. — S. 28–38.

5. Mityaeva A. M. Kompetentnostnaya model mnogourovnevogo vysshego obrazovaniya (na materiale formirovaniya uchebno-issledovatelskoy

kompetentnosti bakalavrov i magistrov): avtoreferat dissertatsii doktora pedagogicheskix nauk. — Volgograd, 2007. — 43 s.

6. Monaxov V. M. Proektirovanie i vnedrenie novyx texnologiy obucheniya // Sovetskaya pedagogika. — 1990. — № 7. — S. 17–22.

7. Musayev U. Umumiy o‘rta ta’lim jarayonini liberallashtirishning tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlari: pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. — T., 2004. — 130 b.